

Guy Burak. *The Second Formation of Islamic Law: The Hanafi School in the Early Modern Ottoman Empire*. New York: Cambridge University Press, 2015. xvi+273 sayfa.

Özgün Deniz Yoldaşlar

Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
ozgun.yoldaslar@boun.edu.tr

Guy Burak'ın *The Second Formation of Islamic Law: The Hanafi School in the Early Modern Ottoman Empire* adlı kitabı, yazarın son yıllarda yapmış olduğu iki farklı çalışmanın bazı değişikliklerle bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Kitabın büyük bir kısmı, yazarın 2012 yılında New York Üniversitesi'nde Leslie Peirce danışmanlığında tamamladığı "The Abu Hanifah of His Time: Islamic Law, Jurisprudential Authority and Empire in the Ottoman Domains, 16th–17th Centuries"¹ isimli doktora tezinin gözden geçirilmiş haline dayanmaktadır. Ayrıca, yazarın "The Second Formation of Islamic Law: The Post-Mongol Context of the Ottoman Adoption of a School of Law"² başlığıyla 2013 yılında yayınlanan makalesinde ileri sürdüğü görüşler, kitabın sonuç kısmına dâhil edilmiştir. Kitabın en dikkat çekici tarafı olan başlığının ise Baki Tezcan'ın *The Second Ottoman Empire*³ kitabından esinlenilerek oluşturulduğu düşünülebilir. Fakat, Guy Burak'ın, çalışmasına bu ismi vermesinin asıl esin kaynağını Oleg Grabar'ın *The Formation of Islamic Art*⁴ adlı eserin devamı olabilecek ve Moğol sonrası dönemi kapsayacak bir çalışmaya, *The Second Formation of Islamic Art* isminin verilebileceğini belirttiği birkaç konuşması oluşturuyor. (s. 17)

1 Guy Burak, "The Abu Hanifah of His Time: Islamic Law, Jurisprudential Authority and Empire in the Ottoman Domains (16th–17th Centuries)" (PhD Diss., New York University, 2012).

2 Guy Burak, "The Second Formation of Islamic Law: The Post-Mongol Context of the Ottoman Adoption of a School of Law," *Comparative Studies in Society and History* 55 (2013): 579-602.

3 Baki Tezcan, *The Second Ottoman Empire: Political and Social Transformation in the Early Modern World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010).

4 Oleg Grabar, *The Formation of Islamic Art* (New Haven: Yale University Press, 1987).

Moğol ilerleyişini temel alan bir dönemlendirmenin İslam Hukuku tarihi için de uygulanabilir olduğunu düşünen yazar, bu sürecin İslam hukukunda yapısal ve öğretisel değişimler yaratıp, yeni bir dönemin başlangıcına yol açtığını ileri sürmektedir. Bu noktada, Cengiz Han'ın siyasi ve hukuki mirası ile bu değişimler arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi kurup, Moğol sonrası dönemde hanedan kanunu (*dynastic law*) ile İslam hukuku (*Islamic law*) arasında uzlaşma ve kaynaşma sürecinin yaşandığı bir döneme girildiğini iddia etmektedir. Buna bağlı olarak, Doğu, Batı ve Orta Asya İslam coğrafyasını içine alan ve on üçüncü yüzyılın ortalarından on dokuzuncu yüzyıla kadar olan dönemin en önemli özelliğinin, farklı hanedanların belirli mezhepleri resmî mezhep olarak benimsemesi olduğunu belirtmektedir. Osmanlıların ise Hanefi mezhebi içerisinde yer alan bir alt kolu oluşturduklarını kabul ederek, kendilerine *Rûmî Hanefî* şeklinde özetlenebilecek bir kimlik meydana getirdiklerini ifade etmektedir. Çalışmasının genel çerçevesini bu gelişmeler üzerinden kurgulayan Burak, Osmanlı imparatorluğu özelinde devletlerin resmî mezhep belirlenmesini sağlayan birbiriyle bağlantılı dört ana gelişmeyi ön plana çıkarıyor. İlk üçünün, sonuncuya bağlı olduğu bu gelişmeleri şöyle sıralayabiliriz: 1) İmparatorluk ilmî hiyerarşisinin yükselişi; 2) müftülerin hanedan tarafından atanma uygulamasının ortaya çıkması; 3) hanedanın veya devletin Hanefi mezhebinin yapısını ve öğretisini düzenlemesi; 4) Moğol sonrası İslam coğrafyasında hanedan kanununun yükselişi. (s. 10-11) Yazar bu tür gelişmelerin yansımalarını ise Arap topraklarının Osmanlı devletine dâhil olmasından sonra ortaya çıkan, imparatorluğun farklı coğrafyalarındaki fakihler arasındaki diyalog ve görüş alışverişlerinin farklı boyutları bağlamında ayrıntılı olarak incelemektedir.

Bu amaçla, *The Second Formation of Islamic Law* adlı eserini beş bölüm üzerinden düzenleyen Burak, kitabının "Müftüler" adlı ilk bölümüne, İslam tarihi genelinde ve geç Memlûk saltanatı dönemi özelinde, müftülük kurumu hakkında genel bir değerlendirme yaparak başlamaktadır. Bu bölümdeki anlatısına, müftülük kurumunun Osmanlılar tarafından sistemin içine nasıl dâhil edildiğinin ve Arap topraklarının Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonraki süreçte ortaya çıkan kenar müftülerinin Osmanlı ilmî hiyerarşisi içerisinde yer almaya başlamalarının izini sürerek devam eden yazar, bu sürecin yerel düzlemdeki yansımalarını, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Şam eyaletinde müftülük yapmış kişiler üzerinden ayrıntılı olarak irdelemektedir. Bu doğrultuda, merkezden resmî olarak atanan kenar müftülerinin yapısının da değiştiğini belirterek, on altıncı yüzyılda imparatorluğun merkezinde eğitim almış ve buradan atanmış müftüler yerine, on yedinci yüzyıl boyunca Şam eyaletinde yetişmiş ve bu bölgenin ileri gelen ulema ailelerinin soyuna mensup kişilerin resmî müftü olarak atanmasının gittikçe artan bir uygulama olduğunun altını çizmektedir.

Bunların dışında, Sünni İslam ilim geleneğini araştıran akademisyenler tarafından yoğun bir şekilde incelenmiş olan ders ve fetva verme icazeti (*icâzetü't-tedris ve'l-iftâ*) meselesinin, dinî ve fıkhi bilginin nesilden nesile aktarımı açısından önemine değinen Burak, Osmanlıların Arap topraklarını fethinden sonraki üç yüzyıl boyunca, icazet uygulamasının süreklilik arz eden ve değişen yanlarının üzerinde dikkatli bir şekilde durmaktadır. Bu noktada Burak, Memlûk döneminde devletten bağımsız bir şekilde görevini icra eden müftülük kurumundan farklı olarak, kenar müftülerinin Osmanlı hanedanı tarafından resmî atanması uygulamasının ortaya çıkışının, hem Şam eyaleti özelinde ders ve fetva verme icazeti uygulamasının öneminin büyük ölçüde azalmasında, hem de devletin resmî mezhebinin ortaya çıkması sürecinde araçsal bir rol oynadığını düşünmektedir. Bu doğrultuda, Osmanlı hanedanı tarafından resmî olarak atanmamasına rağmen, Hayreddin Remli (ö. 1081/1671) ve Abdülgani Nablusi (ö. 1143/1731) gibi müftülerin varlığını sürdürdüğüne dikkat çeken yazar, yerel halkın zaman zaman bu tür müftülerin görüşlerine de başvurduğunu özellikle belirtmektedir. Burak, Kanun ve Şeriat'ın kurumsal açıdan birbirine denk olmadığını belirttiikten sonra, Osmanlı resmî mezhebinin ortaya çıkmasının büyük ölçüde Osmanlı kanunlarına dayandığını tekrar hatırlatarak bölümü noktalamaktadır.

Kitabın, “Şecereler ve Sınırlar” ortak başlığını taşıyan ikinci ve üçüncü bölümleri, erken modern dönemde imparatorluğun merkezinde ve Arap diyarında yazılmış *tabakât* türüne ait belli başlı eserler hakkında, şu ana kadar yapılmış en derli toplu çalışma olma niteliğine sahip. Burak bu bölümde *tabakât* kitaplarının, fıkhi bilginin ve dinî yetkinin nesilden nesile aktarılmasında olduğu kadar, kabul edilebilir fikirlerin sınırlarını belirlemede ve belirli bir mezhep dâhilinde belli başlı fıkhi görüşlerin otoritesini kabul ettirmesinde oynadığı rolü de ön plana çıkararak, bu eserleri yazan Osmanlı fakihlerinin, imparatorluk ilmî hiyerarşisi içerisinde kendilerini nasıl algıladıkları ve tanımladıkları sorusuna cevap bulmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, erken modern dönem Osmanlı dünyasında yazılmış dört *tabakât* eserinin (Kemalpaşazade, *Risâle fî Tabakâti'l-Müctehidîn*; Kınalızade Ali Çelebi, *Tabakâti'l-Hanefiyye*; Süleyman Kefevi, *Ketâbü'l-A'lâmi'l-Ahyâr* ve Edirneli Mehmed Kâmi, *Mehammü'l-Fukahâ*) imparatorluğun merkezî bölgelerinin önemli bir Hanefi merkez olarak ortaya çıkmaya başladığı düşüncesini yansıttığını ileri süren Burak, zaman içerisinde *tabakât* kitaplarında Arap diyarından gelmiş bazı fakihlere de yer verildiğini belirtmektedir. Fakat yazar, coğrafi bir terim olarak kullanılmasının dışında öğretimsel bir anlam taşıdığını da ileri sürdüğü *Rûm* bölgesi ile imparatorluğun Arap diyarı arasında yaşanan gerilimin bitmediğini ve aralarındaki sınırların mümkün olduğu kadar korunduğunun da altını çizmektedir.

Yazarın üçüncü bölümde dikkat çeken bir diğer yaklaşımı ise, yukarıda bahsi geçen *tabakât* kitapları ile Taşköprizade'nin, Osmanlı padişahlarının

saltanat sürelerini dikkate alarak yazmış olduğu *eş-Şekâyiku'n-Nu'mâniyye* adlı eserini, “Entellektüel ve Otorite Sahibi Şecereler” ve “Biyografik Sözlükler” başlıkları altında farklı iki tür olarak değerlendirmesidir. Buna paralel olarak, Taşköprizade'nin eserini yeni bir bağlamda değerlendirme iddiasında bulunan yazar, diğer tabakât kitapları ile bu eserin yazılma sebepleri arasında benzerlikler bulunmasına rağmen, onu diğerlerinden ayıran en büyük farkın, Taşköprizade'nin Arap topraklarını da bünyesine katarak gittikçe genişleyen Osmanlı ilmî hiyerarşisi ile padişah arasındaki ilişkiyi çok net ve doğrudan tanımlaması olduğunu ileri sürmektedir.

Burak, “Şecereler ve Sınırlar II” adlı üçüncü bölümde ise bu sefer on altıncı yüzyılda imparatorluğun Arap eyaletlerinde yazılmış tabakât türüne ait İbn Tülün'un *el-Gurefü'l Aliyye fi Terâcimi Müteahhiri'l-Hanefiyye* ve Takıyyüddin Temîmî'nin *Tabakâtü's-Seniyye fi Terâcimi'l-Hanefiyye* kitaplarını incelemektedir. Söz konusu kitapların yazılma amacının, imparatorluğun merkezinde kaleme alınmış tabakât kitaplarının yazılış amacıyla büyük benzerlikler taşıdığına değinen yazar, bu eserler üzerinden imparatorluğun Arap topraklarında yaşamış fakihleri arasında ortaya çıkan iki farklı yaklaşımın genel hatlarını ortaya koymaktadır. İbn Tülün'un eserinde vücut bulan ilk yaklaşım, Osmanlı İmparatorluğu'nun gittikçe genişleyen ilmî hiyerarşisine karşı mesafeli kalarak imparatorluğun merkezinde görev yapmış fakihlerin, eserlere dâhil edilmeme durumudur. Temîmî'nin temsil ettiği diğer yaklaşım ise, burada görev yapmış fakihlerin de esere dâhil edilmesiyle, bu iki bölge arasında yaşanan gerilimin hafifletilmeye çalışılmasıdır. Burak, tabakât kitaplarının kabul edilebilir fıkıh görüşlerinin oluşturulması ve güvenilir metinlerin otoritelerinin sağlamlaştırması sürecinde araçsal bir rol oynadığını tekrar hatırlatarak, bu iki bölümü sonlandırmaktadır.

“Muteber Kitaplar” adlı dördüncü bölümde, imparatorluk ilmî hiyerarşisi bünyesinde bulunan fakihler tarafından güvenilir addedilen kitapların, imparatorluğun hukuk kanonuna dâhil edilme süreci tartışılmaktadır. Burak bunu yaparken, metodolojik ve karşılaştırmalı bir yaklaşım benimseyip, metin-eksensiz cemaatler diye adlandırılan gruplar için kanonik metinlerin sınırlarının belirlenmesinin önemine dikkat çekmektedir. Bu noktada yazar, kanonizasyon sürecinin sonucunda, “muteber kitaplar” ve “güvenilir metinler” bütünüünün ortaya çıkmasının, anlık gelişen bir vakıa olmayıp bir süreç olduğunu ve imparatorluğun ilmî hiyerarşisinin kıdemli üyeleri tarafından uygulanan resmî ve katı usuller ile bir denetim mekanizması sonucunda meydana getirildiğini vurgulamaktadır. Bu sürecin önemli bileşenlerinden olan *takrîz* ve *imzâ*' gibi uygulamaların önemine değinen yazar, İbn Nüceym'in (ö. 970/1563) *el-Eşbâh ve'n-nezâir* adlı eseri üzerinden bu kanonlaştırma sürecinin nasıl işlediğini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Kitabın yazarı, fıkıhla ilgili eserlerin kanonlaştırılması sürecinin Arap topraklarında nasıl işlediği konusunda da fikir yürüterek, burada, istisnalar

haricinde, farklı bir uygulamanın söz konusu olduğuna dikkat çekmektedir. Burak'a göre, imparatorluğun, teftiše bağlı olan ve hanedan tarafından belirlenmemiş düşüncelere müsamaha gösterilmeyen merkezî bölgelerindeki anlayışın tersine, Arap topraklarında bir kitabın kanonlaştırılması süreci, herhangi bir merkeze bağlı olmayan ama belirli bir ilmî çevrede otorite kabul edilen kişilerin eserlerinin dâhil edilmesi sonucu gerçekleşmekteydi.

Yazarın bu bölümde en dikkat çeken araştırması ise, on yedinci yüzyılda imparatorluğun iki farklı coğrafyasında yetişmiş olan Minkarizade Yahya Efendi ve Hayreddin Remli'nin vermiş oldukları fetvalarda, referans olarak kullandıkları eserlerin dökümünü yapmasıdır. Burak iki müftünün başvurduğu kaynaklarda farklılıklar bulmasına rağmen, farklı iki coğrafi bölge arasında meydana gelen yakınlaşmanın boyutlarını, bu iki alimin başvurduğu kaynaklardaki benzerliğe dikkat çekerek göstermektedir. Burada bir diğer önemli husus ise, 1662-1674 yılları arasında Şeyhülislamlık yapmış olan Minkarizade Yahya Efendi'nin vermiş olduğu fetvalarda Remli'nin eserlerine de referans vermesidir. Bu bölümün son kısmında, Ehud Toledano'nun literatüre kazandırdığı "Yerelleşme ve Osmanlılaşma" kavramının, imparatorluğun geneline yayılmış farklı Hanefi cemaat ve geleneklerin zaman içerisinde sisteme dâhil olma sürecinin anlamlandırılması için de uygun bir tanımlama olduğunu ileri süren yazar, imparatorluk ilmî hiyerarşisine bağlı olanlar ve hanedan tarafından atanmayıp yerel düzeyde görev yapmış olanlar arasında var olagelmış keskin ayrımın sorgulanması gerektiğini ifade ederek, bu bölüme son vermektedir.

Kitabının "Mezhep-içi Çeşitlilik ve İmparatorluğun Hukuki Manzarası" başlıklı beşinci bölümünü büyük ölçüde müftülerin vermiş oldukları fetvalar üzerinden şekillendiren Burak, imparatorluğun çeşitli yerlerinde resmî olarak atanan müftülerin vermiş oldukları fetvaların kadı mahkemelerinde kullanılmasının, davacının iddiasını kuvvetlendirdiğini belirtmektedir. Buna karşılık, mahkemede yeri geldiği zaman resmî bir görevi olmayan ama o yörenin ileri gelen ulema ailelerinin mensubu olan müftülerin fetvalarının da kullanıldığını sözlerine eklemektedir. Ayrıca bu bölümde, büyük ölçüde ikincil literatüre dayanarak Arapça olarak yazılmış Osmanlı fetva mecmualarında, yavaş yavaş ortaya çıkan belli başlı bazı teamüllerin -örneğin Zeyd, Amr gibi genel terimlerin kullanılmasının- Osmanlı fetva literatürünün, dilbilimsel ve hukuki açılarından, Arap topraklarında oluşturulmuş fetva koleksiyonlarından ayrıldığına önemli bir göstergesi olarak kabul etmektedir. Osmanlı ilmî hiyerarşisine girmemiş ve hanedan tarafından resmî olarak ataması yapılmamış müftülerin fetvalarından hangisinin üstün geldiği noktasında ise belirleyici kriterin, fetvayı veren müftünün intisap ettiği kişilerin güvenilirliğinin ve otoritesinin olduğunu söylüyor. Kitabın başlığı ile aynı ismi taşıyan sonuç kısmında ise, yukarıda da özetlendiği gibi, Moğol istilası sonrası İslam dünyasında hanedan kanunlarının

yükselişinin, devletlerin resmî mezhep benimsemesine neden olan sürece yol açtığı fikrini daha ayrıntılı bir şekilde inceleyen Burak, Moğol ilerleyişi sonrası dönemi İslam hukuk tarihi içerisinde ayrı bir dönem olarak tanımlamanın uygun olacağını belirtmektedir.

Son yıllarda gittikçe artan bir şekilde araştırma konusu haline gelmesine rağmen, halen literatürde hak ettiği yeri alamayan Osmanlı uleması ve hukukunun oluşum süreci hakkında karşılaştırmalı bir yaklaşım benimseyen Burak, bir kaç çalışma dışında üzerinde fazla çalışılmayan Osmanlı müftülük kurumunun, Osmanlı ilmî hiyerarşisinin kurulması sürecinde doktorin açısından oynadığı rolün önemine değinerek, bu sürecin oluşum aşamasında yazılmış fıkıh metinleri, tabakât kitapları ve fetvalar üzerinden, imparatorluğun değişik coğrafyalarında görev yapmış fakihler arasında gerçekleşen etkileşimin farklı boyutlarını, son derece aydınlatıcı bir şekilde bizlere sunmaktadır. Özellikle, şimdiye kadar hakkıyla ele alınmamış tabakât literatürünü ayrıntısıyla incelemesi ve güvenilir addedilip sıklıkla referans verilen kitaplar üzerine odaklanması, Osmanlı ilmî hiyerarşisinin ortaya çıkışının iki önemli bileşeni olan *metin* ve *alimi* ön plana çıkarması, Guy Burak'ın yazmış olduğu eserin mevcut literatüre yadsınmaz katkıları arasında sayılabilir.

Bununla birlikte Burak, kitabının ana dayanağını oluşturan doktora tezinin hiçbir yerinde “The Second Formation of Islamic Law” diye bir ifade kullanmazken, söz konusu esere dikkat çekici bir başlık bulmak adına, yazmış olduğu diğer bir makalesinde öne sürdüğü görüşleri dâhil etmesi, kitabın genelinde bir organizasyon sorunu ve muhtelif yerlerde tutarsızlık meydana getirmektedir. Örneğin, söz konusu makaleyi okumayan birisinin, “The Second Formation of Islamic Law” ifadesinden tam olarak ne kastedildiğini anlaması için, kitabın sonuç kısmını okuması gerekmektedir. Her ne kadar eserin giriş kısmında bu ifadeden bahsedilmiş olsa da, bu kadar iddialı bir yaklaşımın daha ayrıntılı bir şekilde irdelenip, kitabın başında ve genelinde okuyucuya daha ayrıntılı bir şekilde izah edilmesi gerekirdi. Bunun dışında, resmî mezhep kavramını Rudolph Peters'in “*What Does it Mean to Be an Official Madhab?*”⁵ adlı makalesi üzerinden kurgulayan Burak, Osmanlı imparatorluğunun Hanefî nüfusun çoğunlukta olmadığı bölgelerinde ne gibi uygulamalar olduğu üzerinde durmamaktadır. Bu bağlamda, hanedan tarafından atanmayıp fetvalarına başvuru Hanefî kenar müftülerinin ya da Mısır örneğinde olduğu gibi, Hanefîlik dışındaki mezheplerin ağırlıkta olduğu bölgelerde müftülerin fetvalarına başvurulması uygulamalarının, devletin resmî mezhebi kavramı üzerinde bir çelişki oluşturup oluşturma-

5 Rudolph Peters, “What Does It Mean to Be an Official Madhhab?” Hanafism and the Ottoman Empire,” *The Islamic School of Law: Evolution, Devolution, and Progress*, ed. Peri Bearman, Rudolph Peters, and Frank E. Vogel (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2005), 147–58.

diği sorusuna tatmin edici cevaplar verememektedir. Ayrıca, Rum ve Arap diyarı arasındaki hiyerarşik ve kurumsal farkın ayrıtısına girmesine rağmen, imparatorluğun farklı coğrafyalarında yetişmiş alimlerin öğrenimi noktasında, doktrin bakımından birbirlerinden nasıl ayrıldıkları ve farklılaştıkları konusunda yeterli bir açıklama getirmemektedir.

Kitapta yer alan bir diğer önemli problem ise, hanedan kanununa bu kadar önem verilirken, Osmanlı imparatorluğunda kanun ve İslam hukukunun yerel düzeyde en önemli iki uygulayıcısı olan kadıların ve idari yöneticilerin, müftüler ile olan ilişkilerinin çok yüzeysel bir şekilde ele alınmasıdır. Kitabın dördüncü bölümünde hangi kitapların imparatorluğun hukuk kanonuna dâhil edileceği konusunda ise formel ve katı bir yaklaşımın varlığı hissedilirken, bu sürecin farklı boyutları göz ardı edilmektedir. Örneğin, Minkarizade Yahya Efendi ile Hayreddin Remli arasındaki ilişkinin, Minkarizade'nin, Kahire ve Mekke kadılıkları görevinde bulunduğu sırada ortaya çıkmış olabileceği dikkate alınmamaktadır. Bu bağlamda, Osmanlı müftülük kurumunu statik bir şekilde tanımlayan yazar, müftü olarak atanan kişilerin veya resmî olarak atanmayıp fetvalarına başvuru alan kişilerin, sadece hanedanı temsil eden görevlerde bulunmadığını göz ardı etmekte ve vermiş oldukları fetvalar ile doğrudan ilişkili olmayan ilmî eserler ürettikleri gerçeğine değinmemektedir.

Çalışmanın genel muhtevasına etki etmeyen, fakat dikkatli bir okuma sonucu fark edilen bazı hatalara da burada kısaca değinmek gerekmektedir. Örneğin yazar, eserin 57. sayfasının 109. dipnotunda *eş-Şakâyku'n-Nu'mâniyye* üzerine yazılmış zeyillerin künyesini verirken, Uşşakizade'nin bu kitaba yazmış olduğu zeyl yerine *Uşşakizade Tarihi* diye bilinen kitabı referans göstermektedir. Aynı şekilde, yazar, kitabının 67. sayfasının ikinci dipnotunda, on yedinci yüzyılda Solakzade tarafından yazılmış bir tabakât kitabı olduğundan bahsetmesine rağmen, 89. sayfada "bildiğim kadarıyla, on yedinci yüzyıl boyunca hiçbir tabakât kitabı üretilmemiştir" diyerek çelişkiye düşmektedir. Kitapta gözden kaçan diğer bir detay ise, Süleymaniye Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa Koleksiyonu'nda 1581-1 katalog numarasıyla kaydedilmiş olan eserin, kimliği bilinmeyen bir kişi tarafından kaleme alındığını söyleyen yazar, (s. 135) ilerleyen sayfalarda bu eserin yazarının Mehmed Muidzade olduğunu belirtmiştir. (s. 185)

Son bir değerlendirme yapılırsa, kitabın genel muhtevasının, kitabın girişinde ve sonuç kısmında öne sürülen savları yeterince desteklememesi dışında, söz konusu eserin ana gövdesini oluşturan ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde sıklıkla çalışılan kaynaklar ve kurumlar yerine, tabakât kitapları ve müftülük kurumu gibi yeni araştırma konularının incelenmesi, Guy Burak'ın *The Second Formation of Islamic Law: The Hanafi School in the Early Modern Ottoman Empire* isimli eserini, Osmanlı Hukuk Tarihi yazımında önemli bir boşluğu doldurmaya aday bir kitap haline getirmektedir.